

Харьков: Изд-во Фолио, 2006.

6. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. – Київ: Либідь, 1999.
7. Титаренко Т.М. Життєві кризи: технології консультування. Перша частина. – Київ: Главник, 2007.
8. Годд Дж., Богарт А.К. Основы клинической и консультативной психологии / Пер. с англ. – Санкт-Петербург: Сова; Москва: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001.
9. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. – Санкт-Петербург: Питер, 2005.

I. Bushai. Methods and techniques of psychological consulting of adult clients.

Article is devoted to methodology and techniques of psychological counselling of adult clients. The main methodological principles and provisions of the Advisory practice of psychologist are characterized, provided methods of counselling, characteristic stages of dating, hearing of complaints, consultations, completion.

Key words: *methodology, methods, adult age, psychological complaints, effect of counseling.*

УДК 378.016:159.9 - 051

В. В. Волошина

**ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА ТЕХНОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ-КОНСУЛЬТАНТІВ**

У статті здійснено теоретичний аналіз аспектів особистісно орієнтованої технології професійної підготовки майбутніх психологів-консультантів. Аргументується необхідність побудови навчального курсу професійної підготовки психологів-консультантів з урахуванням положень особистісно орієнтованої технології.

Ключові слова: *особистісно орієнтована технологія, професійна підготовка, професійне самоздійснення, психологічні технології, психолог-консультант.*

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття ознаменувався чітким усвідомленням необхідності змін як у соціально-економічній сфері життя суспільства, так і в сфері професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічної галузі. Переосмислення та розширення переліку потребують галузеві стандарти вищої педагогічної освіти на кшталт їхньої відповідності вимогам, які ставить перед майбутнім професійним психологом суспільство і тим рівнем кваліфікованості, компетентності й спеціальної психологічної підготовки, яку отримує студент-психолог під час оволодіння фаховими знаннями у вищому педагогічному навчальному закладі. Таке розширення потребує переліку спеціалізацій, а, отже, і визначення рівнів компетентності майбутніх фахівців у межах вже існуючих та нових спеціалізацій професійної діяльності психолога, зокрема, психолога-консультанта, психолога-тренера та соціального психолога.

Усе більш обґрунтованішими стають пропозиції науковців щодо технологізації освітнього процесу, який забезпечував би і особистісне, і професійне зростання майбутнього психолога. Оскільки вказана професія є соціономічною, яка вимагає від фахівця не лише чіткості й правильності виконання функцій та обов'язків, але й певної особистісної досконалості. Це, перш за все, означає бути людиною гідною для наслідування, певним взірцем, якому довіряють, дослухаються і керуються порадами ті, хто потребує психологічної допомоги й підтримки.

Однак, як справедливо зауважують М.В. Савчин та З.С. Гавриш, сьогодні важко собі уявити студентів на лекціях чи психотерапевтичних заняттях, які б «вчилися бути справжніми особистостями», а потім ще й здавали іспити і заліки на «особистість», отримуючи бали за «особистісне зростання» у залікові книжки [9].

У зв'язку з цим, нова технологія професійної підготовки майбутнього психолога повинна вибудовуватись на основі розуміння й врахування етапів та механізмів особистісного зростання і професійного самоздійснення студентів-психологів на шляху оволодіння ними професійними знаннями, уміннями й навичками у вищому навчальному педагогічному закладі.

Згідно наших наукових положень, таку особистісно-професійну спрямованість фахової підготовки психологів-консультантів може забезпечити особистісно орієнтована технологія навчання.

Мета написання статті спрямована на обґрунтування і утвердження особистісно орієнтованої парадигми професійної підготовки майбутніх психологів-консультантів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній психологічній практиці Н.В.Чепелевою науково обґрунтована трирівнева система особистісно-професійної підготовки психологів у вищому навчальному закладі, яка базується на понятті професійної компетентності практичного психолога. Ця система розглядається з позиції тріади - «розуміння – інтерпретація - діалог», яка виступає підґрунтям ефективної професійної діяльності практичного психолога. Саме сформованість змістових компонентів цієї тріади у майбутнього фахівця робить теоретичні знання справді дієвими, що і забезпечує, на думку вченої, свідоме засвоєння майбутнім практичним психологом професійних прийомів, технік, умінь та навичок [12].

Поряд з цим, проведений нами теоретичний аналіз дозволив засвідчити, що на сьогодні науковими дослідженнями накопичено достатню кількість матеріалу, яка доводить необхідність розробки нових технологій, спрямованих на підготовку не «універсальних» психологів, а таких, які мають цілеспрямовану, глибоку професійну спеціалізацію - психолога-консультанта, соціального психолога чи психолога-тренера.

На нашу думку, технологія професійної підготовки психологів-консультантів у вищому педагогічному навчальному закладі, повинна враховувати специфіку консультативної діяльності, яка включає не лише особливості консультативних етапів та технік, а й індивідуальні характерологічні відмінності особистості майбутнього консультанта, його нахили та здібності, потенційні професійні уміння й навички, а також внутрішні установки, ставлення до людей і оточуючої дійсності тощо.

Така технологія професійного самоздійснення повинна передбачати, за висловом Г.С. Абрамової [1], включення предмета обраної професійної спеціалізації у зміст «Я-концепції» особистості майбутнього психолога-консультанта. При цьому необхідно враховувати, що варіанти засвоєння професійних умінь і навичок будуть надзвичайно різноманітними, оскільки зберігаються індивідуальні відмінності кожної особистості. Проте існують принципові, ключові ознаки предмета консультативної психології з аспекту спеціалізації, які мають відмінний характер від спеціалізацій психолога-тренера чи соціального психолога, котрі мають бути сформовані у відповідності до кваліфікаційних вимог професійної консультативної діяльності.

Ключовою відмінністю діяльності психолога-консультанта від соціального психолога чи психолога-тренера є впровадження індивідуального підходу та визнання унікальності й неповторності кожної людини та своєрідності її життєвої ситуації. Саме цей професійний аспект повинен стати екстеріоризованою навичкою майбутнього психолога-консультанта, оволодіння якою можливе при умові ефективного професійного самоздійснення в процесі навчання у вузі.

Свого часу К. Роджерс висунув гіпотезу про те, що взаємостосунки між особистістю і психологом-консультантом самі по собі є терапевтичними і у цих взаєминах значущими виступають саме вроджені властивості консультанта. Адже вчений наголошував, що наявні певні особистісні якості психолога можуть бути важливішими за якості отримані в процесі професійної підготовки. До таких значущих особистісних якостей вчений відносив: недирективне, співдружне ставлення до іншої особистості, емпатію та конгруентність (істинність). І ці якості, за спостереженням К.Роджерса, забезпечують більш ефективну діяльність консультантів та психотерапевтів порівняно з тими, для кого подібні якості не властиві [7].

Цілком також погоджуємося з іншою позицією В.М. Карандашева, який стверджував, що професійне і особистісне у діяльності психолога надзвичайно тісно взаємопов'язані. Професія накладає відбиток на стиль життя і особистість психолога, а особистісні характеристики відображаються у видах психологічної діяльності. Тому, на його думку, особистісні якості складають важливу основу професійної успішності психолога, а ідеальною є та ситуація, коли все що робить особистість як професіонал, стає частиною її

життя. Більше того, особистість психолога виступає інструментом його роботи і може відігравати суттєву роль, навіть вагомішу, за досконалі консультативні чи психотерапевтичні техніки [3].

Не вдаючись до детального аналізу, слід відмітити, що у моделі професійних якостей психолога-консультанта сучасні науковці виокремлюють здатність до співпереживання, уміння бачити й розуміти світ очима іншої людини, з повагою ставитися до клієнтів, уміти бути конкретним, точним та істинним у спілкуванні з клієнтами, розуміти і приймати себе, володіти здатністю до чіткого прийняття рішення, бути об'єктивним, співвідносити власне вербальне і невербальне мовлення, розуміти власний професійний обов'язок, чітко усвідомлювати власні цінності, не приховувати їх від клієнтів та бути соціально зрілою особистістю, тобто бути готовим надавати допомогу іншим. А головним професійним умінням консультанта визначається спроможність віднайдення внутрішніх особистісних ресурсів клієнта та його навчання ними користуватися [1; 3; 5; 11].

Разом з цим І.Д. Бех стверджував, що погляд на майбутнього професіонала тільки крізь призму професійно важливих якостей не дає повноцінної картини професійного становлення особистості. На його думку, у смисловий простір майбутнього фахівця має бути інтегрована система ціннісних уявлень, яка у подальшому трансформується у його особистісні смисли й цінності. У цьому зв'язку надзвичайно важливим є те, щоб вже на ранніх етапах професійного становлення студенти почали осмислювати свій ціннісний простір, встановили його взаємозв'язок із цілями й завданнями обраної професії, а також були залученими у спеціально організовану роботу з розвитку власних смислових орієнтирів [2].

Усі ці позиції стосовно професійної підготовки майбутнього психолога перекликаються із положеннями особистісного орієнтованого підходу в консультуванні, запропонованого К. Роджерсом, які, ми вважаємо, мають стати ключовими аспектами особистісно орієнтованої технології професійної підготовки психологів-консультантів.

Саме особистісно орієнтована технологія спроможна забезпечити майбутньому психологу усвідомлення прагнень і потенційних можливостей власної особистості, сприяти формуванню бажаного професійного «Я-образу» у відповідності до обраної спеціалізації, а, отже, при відсутності внутрішньої конфліктності, за умови наявності особистісної відповідальності й професійної самоідентичності, консультант буде зорієнтований на розуміння та прийняття поведінки й діяльності кожної людини, яка потребує психологічної допомоги.

Орієнтуючись на положення К. Роджерса, провідним принципом особистісно орієнтованої технології професійної підготовки має бути повага і підтримка студента-психолога та надання йому можливості повноцінної

реалізації прагнення до особистісної самоактуалізації, самореалізації та досконалості. Майбутній психолог-консультант, як «повноцінно функціонуюча» особистість [за К. Роджерсом] на початковому етапі навчання, з метою усвідомлення власних переживань, бажань і здібностей, повинен мати можливість навчитися довіряти і дослухатися до власних почуттів, переконатись в істинності свого чуттєвого досвіду, віднайти потенційні можливості й мотивації для здійснення у подальшому відповідального вибору професійної спеціалізації з врахуванням власних індивідуальних особливостей. Адже для кожного, на думку К.Роджерса, істинним і достовірним є лише його власний досвід, який має більший вплив на особистість, аніж інтелект [8].

За логікою особистісно орієнтованої концепції технологія професійної підготовки майбутнього психолога-консультанта має бути спрямована на професійне самоздійснення «повноцінно функціонуючої» особистості.

Під терміном «повноцінно функціонуюча» К. Роджерс розумів особистостей, які використовують свої здібності, таланти, реалізують свій потенціал і рухаються до повноцінного пізнання себе і власних переживань. Відповідно до його уявлень, - це психологічно зрілі, конгруентні, відкриті власному і новому досвіду особистості, які користуються повагою, довірою оточуючих і цінуються в суспільстві. До їх характеристик належать: 1) відкритість до переживань; 2) екзистенційний спосіб життя; 3) організмична довіра; 4) емпірична свобода; 5) креативність [6].

Зрозуміло що, для К. Роджерса особистість є активною істотою, наділеною широкими внутрішніми можливостями для формування чи зміни власного життя, здатною вести себе до поставленої мети, незалежно від виникаючих труднощів чи зовнішніх, неконтрольованих нею обставин, які можуть слугувати стимулюючими чинниками мобілізації її внутрішніх можливостей [6]. Тому, техніки професійної підготовки повинні спрямовуватись на те, щоб розкрити творчі потенційні можливості майбутнього психолога, а не забезпечити його лише готовими, емпірично вивіреними знаннями.

У зміст особистісно орієнтованої технології повинні включатися техніки, які б заглиблювали студента-психолога у ті психолого-педагогічні умови чи ситуації, в яких йому необхідно було б віднайти максимально непередбачувані, нові, творчі рішення життєвих проблем, які б стимулювали бажання до самопізнання, самодослідження, активізували механізми формування самоідентичності й самоорганізованості у створенні та удосконаленні власного професійного «Я-образу». І, говорячи термінами К.Роджерса, майбутній психолог-консультант має вільно прагнути до оволодіння технікою, так званім «самоспрямовувальним передбаченням», а саме, навчитися самопрогнозуванню свого професійного майбутнього [8].

Продовження цієї позиції знаходимо у роботах І.Д. Бега, який переконував у необхідності залучення студентів в процесі професійної підготовки до проектування своєї освіти. В ході такого проектування відбувається усвідомлення майбутнім психологом своїх якостей та потенційних можливостей і змушує відповідно з цим, задавати певну логіку оволодіння змістом навчання, що сприятиме зміцненню професійної налаштованості особистості та слугуватиме зразком для побудови життєвої й професійної стратегії [2].

Таким чином, психолого-педагогічні форми роботи та психологічні техніки на початковому етапі професійного навчання мають сприяти майбутньому психологу в розкритті власних здібностей та потенційні можливості, з метою творчого і розумного їх використання під час подальшого вибору спеціалізації та складання власного плану професійного самоздійснення і самоудосконалення. Все це стає можливим при наявності самоприйняття особистості. Якщо майбутньому психологу-консультанту під час професійного навчання вдасться виробити безоцінне ставлення та прийняття себе, він зможе навчитись безоцінно сприймати зміст переживань інших, оскільки, за К. Роджерсом, у міру становлення самоприйняття, особистість навчається більш уважно ставитись до конструктів внутрішнього світу інших, навчається перевіряти їх істинність і стає більш гнучкою у їх інтерпретації [8].

Поряд з цим, систему взаємостосунків між викладачами і студентами варто будувати на ширій взаємоповазі, прийнятті та довірі, які б забезпечували формування у майбутнього психолога впевненості та довіри до власних особистісно-професійних конструктів, як кваліфікованих фахівців, а, отже, сприяло б особистісному та професійному самоствердженню. Адже, лише отримавши підтримку і довіру досвідчених наставників, супервізорів, наукових консультантів майбутній психолог-консультант у власній професійній діяльності зможе більше проявляти істинної турботи про тих, хто потребує його допомоги, а не просто дбати про власну професійну досконалість.

Особистісно орієнтованою технологією професійної підготовки психологів закладається розуміння та прийняття іншого як рівного собі, без професійних, соціальних чи будь-яких інших статусних аспектів життя людини. Саме психолог, на думку К. Роджерса [10], має проявляти позитивне, турботливе ставлення, визнавати цінності особистості, яка є рівноцінною особистості самого психолога. І ця рівноцінність у позиціях спілкування, на нашу думку, закладається саме у процесі оволодіння професійними знаннями. Тому, що спілкування між викладачами і студентами теж має, свого роду, консультативно-терапевтичні ознаки, які виступають стимулюючими чинниками особистісного і професійного творення майбутнього фахівця.

Не останню роль відіграє характер міжособистісного спілкування викладачів та майбутніх психологів-консультантів і в процесі формування такої важливої професійної якості психолога-консультанта як емпатія. Істинне співпереживання є надзвичайно складною професійною властивістю, адже воно полягає не лише у тому, щоб уявити себе на місці іншого, а в тому, щоб зазирнути у внутрішній світ та уявити й відчувати його переживання у тій чи іншій ситуації. Як зазначалось раніше, цю якість К. Роджерс вважав однією з головних, якою має володіти психолог-консультант. Він переконував, що з емпатією співвідносяться конгруентність, чесність, автентичність, відвертість та здатність особистості до саморозкриття. Адже зовнішні дії конгруентних людей узгоджуються з їх внутрішніми думками і почуттями. Вони є істинними і відвертими як із собою, так і з оточуючими їх людьми. А гармонія внутрішнього і зовнішнього світу особистості психолога викликає довіру, і вже сама по собі може виявляти терапевтичну дію на людей, які потребують психологічної допомоги [6].

Тому, проводячи психологічний відбір майбутніх психологів-консультантів на навчання за власною програмою К. Роджерс впершу чергу звертав увагу на розсудливість, високоморальність, відповідальність, наполегливість, оригінальність та винахідливість майбутнього консультанта і, головне, орієнтованість на особистість не як на «матеріал фінансового збагачення чи об'єкт для впливів», а як на рівноцінну особистість, у якої можна отримати певний життєвий досвід [8].

Переконані, що ці особистісні характеристики, у поєднанні з потенційними професійними спроможностями майбутнього психолога-консультанта можуть стати основою техніки спеціалізаційного відбору, яку, на нашу думку, варто проводити після оволодіння студентом науково-теоретичним курсом нормативних дисциплін, з метою спрямування і підтримки студента-психолога у здійсненні професійного вибору у відповідності до його особистісних та професійних можливостей, нахилів, переконань та уподобань.

Узагальнюючи аспекти особистісно орієнтованої технології професійної підготовки майбутніх психологів-консультантів варто зазначити, що домінуючою складовою цієї технології має стати особистість студента-психолога, готового до самопізнання, саморозвитку і пошуку шляхів власного професійного самоздійснення. Суб'єктивна спрямованість цієї технології дозволяє в межах навчального процесу у вищому педагогічному закладі створити умови для розкриття здібностей і потенційних можливостей майбутнього психолога-консультанта, допомогти йому самовизначитися і здійснити відповідальний вмотивований вибір майбутньої спеціалізації на основі ідентифікації себе з обраним фахом та у відповідності до власних переконань, спроможностей і особистісних характерологічних властивостей.

Метою цієї технології повинно стати створення таких психолого-педагогічних умов, у яких студент мав би можливість зайняти активну особистісну позицію і повною мірою проявити себе як суб'єкта навчальної діяльності у відповідності до власного професійного вибору, своїх здібностей, потреб, рівня домагань, мотивації і образу бажаного професійного майбутнього.

Оскільки особистісно орієнтована технологія реалізується у ході навчальної діяльності, то однією з її ознак має бути співробітництво й активна довірлива взаємодія викладача і студента-психолога, що стимулювало б формування внутрішніх і зовнішніх чинників професійного самовизначення майбутнього фахівця, а саме, професійної ідентичності, вмотивованості та гармонізації реального й ідеального професійного «Я-образу» психолога-консультанта.

З огляду на необхідність отримання особистісного досвіду, як одного з джерел професійного самоздійснення, на нашу думку, технологія повинна включати особистісну участь студентів-психологів у тренінгах, консультаціях, суспільних-об'єднаннях тощо. І вже на початкових етапах оволодіння професійними знаннями студент мав би можливість проходження власної терапії, що на думку К.Роджерса, є найціннішим досвідом, а також занурювався у коло професійних інтересів, що впливало б на становлення його професійної ментальності [за О.Є. Сапоговою], активізуючи механізми саморефлексії відносно тих особистісно-професійних якостей фахівців, які користуються соціальним попитом [8; 11].

Поряд з цим, слід зауважити, що особистісно орієнтована технологія професійної підготовки психолога-консультанта - це в першу чергу зацікавлена і наполеглива робота студента-психолога над власним особистісним зростанням і професійним самоздійсненням в межах учбової діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі, а не перебудова навчального процесу відповідно з індивідуальними відмінностями студента-психолога. Оскільки лише активний, цілеспрямований пошук особистісного смислу обраної професійної діяльності спроможний забезпечити інтелектуальний та емоційно-мотиваційний розвиток майбутнього фахівця, формуючи відповідальне ставлення студента-психолога до самоорганізованості та професійного самоздійснення. Адже, як зазначав Г.С. Костюк, у структурі будь-якої діяльності домінуючу роль відіграє усвідомлення особистістю смислу суспільного значення власної професійної діяльності, який ця діяльність має для неї, тому, що від цього залежить ціннісне ставлення особистості до діяльності, її ефективність та результативність [4].

Висновки. З огляду на вище зазначене вважаємо, що для професійної підготовки психологів-консультантів необхідно створювати принципово нові технології освіти, де психологічні техніки дозволятимуть майбутньому

консультанту розкрити власні та сформувати значущі особистісні й професійні здібності, уміння та навички, сприятимуть самопізнанню, самовизначенню та самоідентифікації з обраною професійною спеціалізацією, а також забезпечать майбутньому фахівцю можливість отримання теоретико-практичного досвіду в розумінні своєрідності кожної особистості, через призму розуміння себе й усвідомлення власних реалій.

Переконані, що на сьогодні необхідна не абстрактна, відірвана від життя і затеоретизована психологічна освіта, а освітня технологія, яка б спрямовувала особистість до професійного самоздійснення, забезпечуючи цілісність розвитку особистості, системності мислення студентів та заохочувала майбутніх психологів-консультантів до професійного зростання та самоствердження.

Література

1. Абрамова Г.С. Практическая психология: учеб. [для студ. высш.учеб.завед.] / Г.С.Абрамова. – Москва: Академический проект; Трикста, 2005.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.2: особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – Київ: Либідь, 2003.
3. Карандашев В.Н. Психология: Введение в профессию: учебн. Пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.Н.Карандашев. – 4-е изд., переаб. и доп. – Москва: Смысл; Издательский центр «Академия», 2008.
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Під ред. Л.М.Проколієнко; Упор. В.В.Андрієвська, Г.О.Балл, О.Т.Губко, О.В.Проскура. – Київ: Рад.шк., 1989.
5. Мастерство психологического консультирования / Под ред. А.А.Бадхена, А.М.Родиной. – Санкт-Петербург: Речь, 2007.
6. Психологическое консультирование: Справочник практического психолога / Сост. С.Л.Соловьева. – Москва: АСТ: Полиграфиздат; Санкт-Петербург: Сова, 2010.
7. Роджерс К. Консультирование и психотерапия: новейшие подходы в области практической работы: Пер. с англ. – Москва: Психотерапия, 2006.
8. Роджерс К. Клиентоцентрированная терапия. Пер. с англ. – Москва: «Рефл-бук», Київ: «Ваклер» 1997.
9. Савчин М.В., Гавриш З.С. Вступ до спеціальності: Психолог, практичний психолог: Нав. посіб. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007.
10. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (основные положения, исследования и применение). – Санкт-Петербург: Питер Пресс, 1997.
11. Шнейдер Л.Б., Вольнова Г.В., Зыкова М.Н. Психологическое консультирование. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Серия "Серебряная сова". – Москва: Ижица, 2002.
12. Чепелева Н.В., Пов'якель Н.І. Діалогічно-орієнтовний підхід у системі підготовки практичних психологів // Вісник ТЕІПО, № 2. – Тернопіль: 1996.

V. Voloshyna. Personality-oriented technology of future psychologists and consultants' training.

This article deals with the theoretical analysis of aspects of personality-oriented technology of future psychologists and consultants' training. The importance of necessity of studying course formation for psychologists-consultants is provided considering all provisions of personality-orientated technology.

Key words: *personality-oriented technology, training, professional self-affirmation, psychological technology.*

УДК 159.924.7 : 159.98

А. Е. Демерс

ПСИХОЛОГІЯ ОПОРУ В ГУМАНІСТИЧНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМУ ПІДХОДІ ТА ПІДХОДІ СІМЕЙНИХ СИСТЕМ

У статті репрезентований теоретичний аналіз теорії опору в гуманістично-експериментальному підході та підході сімейних систем, виділені згідно параметрів прийоми роботи з ним у рамках двох терапевтичних напрямків.

Ключові слова: *гуманістично-експериментальний підхід, клієнто-центрована терапія, гештальт терапія, підхід сімейних систем, структурні підходи, стратегічні підходи, прагматичний підхід Андерсона і Стюарта.*

Постановка проблеми. Психологія опору є складним, різноманітним психічним утворенням, притаманний всім видам людської діяльності, але залишається недостатньо дослідженим [1; 2]. У зв'язку з цим правомірним є вивчення психології опору в психотерапевтичних напрямках, зокрема, в гуманістично-експериментальному підході та підході сімейних систем. Водночас її вивчення важливе для психотерапевтичної практики, в якій проблема опору клієнта набула суттєвого значення, оскільки забезпечує здатність до вироблення раціональної стратегії вирішення цієї проблеми та бачення різних варіантів її розв'язання. Саме тому, одним із важливих наукових завдань можна вважати подальше вивчення проблеми опору в теоріях конструктивізму та реактивності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїй роботі ми виходимо з положення, що опір є психічним утворенням, що виявляється у супротиві виконанню розпоряджень, вказівок, впливів тощо, зокрема, під час психотерапевтичного впливу. З огляду на вищезазначене, існують різні терапевтичні підходи при роботі з опором: психоаналітичний, когнітивно-поведінковий, гуманістично-експериментальний та підхід сімейних систем. У рамках нашого дослідження ми розглянемо два підходи: гуманістично-експериментальний та сімейних систем.

Гуманістично-експериментальний підхід по роботі з опором включає клієнто-центровану терапію, гештальт терапію та декілька інших. Ці види